

Kurucu Baba Kavramsallaştırması Çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal Atatürk

Süleyman SIDAL¹

Temel MERİ²

Geliş Tarihi (Received) 21.09.2023– Kabul Tarihi (Accepted): 28.10.2023

DOI : 10.26745/ahbvuibfd.1364482

Öz

Bu çalışmada kurucu baba kavramsallaştırması çerçevesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sürecinde oynadığı rol açıklanmaktadır. Bu kapsamda çalışma iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm kavramsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu bölümde öncelikle kurucu baba kavramının bir tanımı yapılmakta; genel literatürde ve siyaset bilimi literatüründe yapılan kurucu baba tanımlarına göz atılmaktadır. Hem genel hem siyaset bilimi literatüründe farklı ve muğlak biçimde tanımlanan ve somut, tutarlı bir tanıma ve ölçütlere sahip olmayan kurucu baba kavramı tanımlanmakta; belli ölçütler üzerinden şef, lider, önder ve ulusal kahraman gibi kavramlardan ayrıştırılmaktadır. Bu ölçütler şunlardır: kurucu babanın kişilik özellikleri; inşa ettiği siyasal sistem ve sonraki nesillere bıraktığı miras. Buna göre bir siyasi figürün kurucu baba olarak nitelendirilebilmesi için olağanüstü veya sıra dışı bazı kişilik özelliklerine sahip olması; yeni, köklü ve kapsamlı bir siyasal sistem ve toplumsal bir sözleşme ihdas etmesi ve bu sistemin ve sözleşmenin ölümünden sonra da sonraki nesiller tarafından kabul görmesi ve uzun bir süre varlığını sürdürmesi gereklidir. İkinci bölümde Mustafa Kemal figürü, adı geçen ölçütler üzerinden bir kurucu baba olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği araştırılmaktadır. Bu bağlamda siyasi ve hukuki reformlara göz atılmakta; şahsiyeti, getirdiği yeni düzen ve mirası üzerinden kurucu baba olarak görülmesi gerektiği iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurucu Baba, Atalar Kültü, Ulusal Kahraman, Önder, Cumhuriyet.

The Republic of Turkey and Mustafa Kemal Atatürk Within the Context of “the Founding Father” Concept

Abstract

In this study, Mustafa Kemal Atatürk's role in the establishment of the Turkish Republic is explained within the framework of the founding father conceptualization. In this context, the study consists of two parts: The first part constitutes the conceptual framework. In this section, firstly, a definition of the concept of founding father is clarified; The definitions of founding fathers in the general and political science literature are reviewed. In both general and political science literature, the concept of the founding father is defined differently and vaguely and does not have a concrete and consistent definition and criteria, It is distinguished from concepts such as chief, leader, and national hero on certain criteria. These criteria are the personal traits of the Founding Father; the political system he built and the legacy he left for future generations. Accordingly, for a political figure to be qualified as a founding father, he must have some extraordinary or radical personal traits; must establish a new, deep-rooted, and comprehensive political system and a social contract, and lastly this system and contract must be accepted by the next generations after the death of the founding father and continue their existence for a long time. In the second part, it is investigated whether the figure of Mustafa Kemal can be qualified as a founding father through the said criteria. In this context, political and legal reforms are reviewed and it is argued that he should be seen as the founding father considering his personality, order, and legacy.

Keywords: Founding Father, Cult of Ancestors, National Hero, Leader, Republic.

¹ Dr., Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, E-mail: suleyman.sidal@hbv.edu.tr. ORCID No: 0000-0001-5005-3774.

² Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, E-mail: temel.meri@hbv.edu.tr ORCID No: 0000-0002-0314-0784

Giriş

Kurucu baba kavramı, bir kurumsal yapı, hareket ya da öğretinin kurucusu ya da yaratıcısı kişiyi ya da grubu tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu anlamda İbn Haldun'u sosyolojinin, Adam Smith'i ekonomi biliminin kurucu babası olarak tanımlamak yaygın bir kullanım tarzıdır. Bir diğer yaygın bilinen kurucu baba tanımlaması Hristiyan Kilisesi içinde yapılmaktadır. Hatta bu kurucu babaların kim olduğu tartışması farklı Kilise geleneklerinde ayrılmaya yol açmıştır.

Kavramın siyaset bilimi alan yazınında kullanımı bazı benzerlikleri taşımaktadır. Fakat tarihsel duruma özgü vurgu ve siyasetin doğası gereği önemli farkların bulunduğu ifade etmek gerekir. Siyaset bilimi literatüründe kurucu baba kavramı, dar anlamda Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığı ve Amerikan Devrimi ile anılan bazı tarihi siyasi şahsiyetleri ifade etmektedir. Kavram geniş anlamda ele alındığında, birçok modern siyasi rejimin kurulmasında başlıca rol oynayan ve ulusal düzlemde önemli tarihi şahsiyetleri nitelemek için sıkça kullanılmaktadır. Bu yönüyle 'ulusun babası' ya da 'vatanın babası' gibi bir kavramsallaştırmaya referans verilmektedir. Esasen kurucu baba kavramı bir siyasi figürü ya da bir grubu işaret ettiği kadar, ondan bağımsız modern döneme özgü bir yapısal durumu da simgelemektedir.

Bu kapsamda çalışmanın cevap aradığı sorular şunlardır:

- Kurucu baba kimdir? Şef, lider, ulusal kahraman ve önder gibi kavramlardan farklılıkları nelerdir?
- Kurucu babanın ayırt edici özellikleri nelerdir? Tarihsel örnekler vasıtasıyla hangi ölçütlere göre tanımlanabilir?
- Mustafa Kemal bu ölçütlere göre kurucu baba olarak nitelendirilebilir mi?

Çalışmada birincil ve ikincil yazın kullanılmakta; farklı örnekler karşılaştırmalı olarak incelenmekte; psikoloji, antropoloji, dinler tarihi, siyaset bilimi alanlarına müracaat edilerek multidisipliner bir yaklaşım sunulmaktadır. Tarihsel örneklerin, birincil kaynakların ve alan yazının incelenmesi çalışmanın nitel yönünü göstermektedir. Çalışma boyunca yorumsamacı yaklaşım tercih edilmiştir. Yorumsamacı yaklaşım hem tarihsel özgüllüğün ortaya konulmasında hem de kültürel sembolik unsurların çok yönlü ve çok disiplinli ele alınması amacına uygun düşmektedir. Ayrıca bu yaklaşım, siyasal kültürün sembolik yapısını ve

unsurlarını açıklamakta elverişli araçlar sunmaktadır. Konunun diğer veçheleri makalenin sınırlılığı ve odak noktasını aşacağı gerekçesiyle kapsam dışında bırakılmıştır.

1. Kavramın Soy Kütüğü

1.1. Bir Arketip Olarak Atalar Kültü

Kurucu baba kavramı, her ne kadar modern dönemle ilişkili gözükse de ve genellikle modern ulusları inşa eden politik liderlerle özdeşleşse de, ne modern dönemle, ne de politik alanla sınırlı bir kavram değildir. Mitler, dinler kadar bilimsel ve teknik alanlarda da kendine yer bulan bir kavramdır. Bu çalışmada konu, politik ve modern olanla sınırlandırılrsa da modern kurucu baba kavramının anlaşılması için bu yönere de kısaca dikkat çekmek zaruridir.

Bu bağlamda kurucu baba kavramının psikanalizde Carl Gustav Jung'un belirttiği, insanın kolektif bilinçaltından tevarüs eden ve kendisini tarihsel olarak yeniden ve yeniden döngüsel biçimde içinde bulunan zamanın biçimlerine uyarlanmış şekilde ortaya koyan imge ve motiflere -arketipe- denk düştüğünü iddia etmek mümkündür. Bu arketipler, içgüdüsel ve psikolojiktir. İnsanlık tarihi boyunca nesilden nesle aktarılacak suretiyle kolektif bilinçaltına işlemiştir ve kendini dış koşullarda uygun bir ortam bulduğunda yeniden dışa vurmaktadır. Bir yanıla evrenseldir. Yani tüm insanlar için ve tüm zamanlar için geçerlidir. Bir yanıla da yereldir. İçinde bulunan zaman ve mekâna göre farklı kültürel formlara bürünmektedir (Demirci, 2021, ss. 107-8).

Bir örnek vermek gerekirse yılan korkusu evrenseldir. Çünkü yılan zehirli ve ölümcüldür. Ancak bugün ömrü boyunca yılan görmemiş kentli bir insan bile yılan benzer bir nesne gördüğünde içgüdüsel olarak irkilmektedir. Bu ve benzeri arketipler, kendini, mitler (Mezoamerika kültürlerindeki tanrısal varlık-tüylü yılan *quetzalcoatl*), dinler (Cennetten kovuluş kıssasındaki yılan) ve bugün popüler kültür (Harry Potter romanlarındaki basilisk) içerisinde yeniden var etmektedir (bkz. Campbell, 2023). Buna karşın yılanları öldüren, onlara hükmeden ve onlarla korkmadan haşır neşir olan biri cesur, saygıdeğer olduğu kadar korkulan, çekinilen ve hayranlık duyulan bir figür olarak görülmektedir. Asklepios³, Perseus⁴ ve Theseus⁵

³ Yunan mitolojisinde sağlık ve hekimlerin tanrısı, elinde bugün tıbbın simgesi olarak kullanılmaya devam eden yılan sarılı asası ile resmedilmektedir.

⁴ Yunan mitolojisinde yarı tanrı bir kahraman, bakamı taşa çeviren yılanbaşı medusayı öldürmesiyle bilinmektedir.

⁵ Yunan mitolojisinde babası tanrı olan efsanevi kral, boğa görünümlü canavar, Minotor'u öldürmesiyle tanınmaktadır.

örneklerindeki gibi birçok mitolojik figürün, yılanlar, aslanlar veya boğalara hükmeden, onlara öldüren, karakterler biçimde tasvir edilmesi tesadüf değildir.

Buradan hareketle atalar kültürüne baktığımızda insanın ölümle ilişkisini anlamak gereklidir. Ölümden ve ölüm tehlikesinden korunmak için bebekler, içgüdüsel olarak ebeveynlerine sığınır. Onların kendisini tehlikeden ve ölümden korumasını beklerler. İnsan büyür ancak ölüm korkusu varlığını sürdürür. Bu nedenle daha güçlü olanların arkasına sığınıp onların korumasını talep ederler. Ölüm korkusu hiçbir zaman tam olarak bertaraf edilemeyeceği için devamlıdır ve ilkel toplumlardan modern toplumlara kadar her bireyde evrenseldir (Eliade, 2020, ss. 194-5). Bu da bireyin, kendini ve topluluğu koruyacak bir güç arayışını beraberinde getirmektedir. Bu güç, Freud'a göre ilkel insandan modern insana değin gelen süreçte bir yanıla bireyi sınırlandıran, ona boyun eğdiren ve bu yüzden korkulan ancak öte yanıla onu koruyan, besleyen, büyüten bu nedenle saygı ve sevgi duyulan bir baba figürü ile ilişkilendirilmiştir (Freud, 2002, ss. 183-4). Bu baba figürü başlarda kişinin biyolojik babası iken, zamanla sembolik bir hal alarak klanın, kabilenin şefi, atası ve nihayetinde tanrısına dönüşmüştür.

Bugün varlığını koruyan ilkel toplumlarda da görüldüğü üzere ölen babanın ruhunun bu dünyayı terk etmediği kalıp ailesini koruyup gözettiğine inanılmaktadır. Buna göre ölen kişinin varlığı aynı anda iki dünyada da bulunabilmekte; bu dünyalar arasında rahatlıkla geçiş yapabilmekte ve iyi veya kötü olarak yaşayanların hayatı üzerinde etki bırakabilmektedir. Bu nedenle arkasından bıraktığı eşyaları, mirası korunmalı, çocukları onu onurlandırmalı, ona hediyeler sunmalı (Mauss, 2022, ss. 248-58) ve onu sürekli anarak -çünkü unutmak gerçek anlamda ölmek anlamına gelmektedir- ölümü yenilgiye uğratmalı ve atalarını hoşnut etmelidir (Eliade, 2020, ss. 147, 165). Bunun karşılığında ata da çocuklarını koruyup onları kötülüklerden ve -hoşnutsuz ve unutulmuş olan-kötü ruhlardan koruyacaktır (Torrey, 2018, s. 185).

Bu baba figürü giderek kalabalıklaşan ve karmaşıklaşan toplumlarda kamusal ve sembolik bir figüre dönüşmüş ve yaşarken güçlü, cesur ve basiretli bir şef, yönetici, komutan iken öldükten sonra yarı-tanrısal bir varlığa dönüşerek aynı koruma işlevini devam ettiren müktedir varlıklara dönüşmüşlerdir (Torrey, 2018, s. 204). Bu şahsiyetlere tapınılmış, onlara adaklar ve hediyeler sunulmuş, onlar için tapınaklar, anıtmezarlar yapılmış ve düzenli törenlerle memnun edilmeye çalışılmıştır (Levy-Bruhl, 2018, ss. 338-42). Atasal kült, toplumsal ilişkiler karmaşıklaştıkça kültürel ve dinsel bir figür olmanın ötesine geçerek politik bir figüre dönüşmeye başlamıştır (Torrey, 2018, s. 199). Özellikle devlet kavramının ortaya çıkıp geliştiği

Mezopotamya coğrafyası bu dönüşümü görmek açısından işlevseldir. Mezopotamya'daki kent devletlerinin, her biri yaşarken heybetli krallar olan, ölünce tanrısallaşan ve efsanelere konu olan kurucuları vardır (Kramer, 2022, ss. 52-4). Örneğin Etana, Sümer tabletlerinde adı bilinen ilk imparator “göğe yükselen adam” olarak nitelendirilmiştir (Kramer, 2022, ss. 62-3). Bu kralların en ünlüsü, Uruk şehrinin efsanevi kralı olan Gılgamış'tır. Gılgamış, üçte ikisi tanrı üçte biri insandır. Bir yönüyle tebaasına karşı acımasız, savaş ve şehvet düşkün, başına buyruk bir despottur. Öte yandan, cesur, basiretli ve halkını koruyan bir yöneticidir. Kendinden önce, tufanda harap olmuş ve halkı korku içindeki bir kenti ve tapınakları, cesareti, savaşçılığı ve basireti sayesinde surlarla çevirerek güven altına almış ve -canavarları, kötü niyetli tanrı ve tanrıçaları/düşmanlarını bertaraf etmek suretiyle- tehlikeleri ortadan kaldırarak arkasında müreffeh ve huzur içinde bir kent bırakmıştır (Gılgamış Destanı, 2020, ss. 4-6). Halkı da bunun karşılığı olarak onu öldükten sonra tanrı haline getirmiş ve ona minnetlerini, adını, hikâyesini ve yaptıklarını kil tabletlere kazıyıp ölümsüzleştirerek göstermiştir (Kramer, 2022, s. 65).

Gılgamış başta olmak üzere birçok anlatıya esin kaynağı olan süblimleşmiş ata figürleri oldukça yaygındır. Bir diğer karakteristik örnek, Roma şehrini ve devletini kuran Romulus'tur. Efsaneye göre Romulus, şehrin kurucusu, ona ismini veren üstün bir dehaya ve yeteneğe sahip bir komutan-yöneticidir. Kardeşi Remus gibi sıra dışı bir hayatı olmuştur. Vesta rahibesi olan annesi önce savaş tanrısı Mars'tan hamile kalmış, sonra kralın şerrinden korumak için onları nehre bırakmıştır. İki kardeş, dişi bir kurt tarafından emzirilmiş ve bir çoban tarafından büyütülmüştür. Büyüyünce doğdukları yere dönüp intikamlarını almışlardır. Sonra kardeşini de öldüren Romulus, tek başına iktidarı ele geçirmiştir. Bu açıdan hem korku hem hayranlık duyulan bir karakterdir. Roma, ondan önce her yanı bataklık olan virane bir yerken Romulus, şehri düzenlemiş, örgütlemiş, insanları buraya yerleştirip onlara bir vatan vermiş ve onları zengin ve müreffeh kişiler haline getirmiştir. Nihayetinde fırtınada kaybolup göğe yükseldiğine ve tanrıya dönüştüğüne inanılmıştır (Demircioğlu, 2015, ss. 36-7).

Buna göre bu atalar, bir zamanlar yaşamış insanlardır. Ancak sıradan insanlardan farklı ve üstün varlıklardır. Güçleri, zekâları/dehaları ve basiretleri ile zor durumlardan kendilerini ve halklarını/soydaşlarını/dındaşlarını çıkarıp kurtuluşa ermelerine liderlik etmişlerdir ve öldükten sonra maddi ve manevi mirasları kalanlar veya takipçileri tarafından sürdürülmüştür (Levy-Bruhl, 2018, ss. 62-70). Bu kişiler, öldükten sonra katkılarından dolayı törenlerle yüceltilmiş ve belli bir zaman sonra haklarında oluşturulan yazılı veya sözlü anlatılarla tanrı veya yarı-tanrı (insan-üstü) bir mertebeye yükseldikleri kabul edilmiştir. Böylece insani zaafı ve zayıflıkları göz ardı edilmiş veya yok sayılmış ve bu kişi kutsal/sorgulanamaz/erişilemez/eleştirilemez bir

pozisyona ulaşmıştır. Böylece bu topluluğun atası haline gelmiş ve bu ata bir külte dönüşerek kutsanmış hem dini hem toplumsal hem de siyasal bir figür olarak kolektif bilincin bir parçası haline gelmiştir. Genellikle bu bilincin seferber edilmesi ve yüksek tutulması gereken zamanlarda kullanılmak üzere görselleştirilmiş, önceleri mezarları kazılıp kafatasları çıkarılıp temizlenip süslenerek sergilenmiş (Levy-Bruhl, 2018, ss. 297-307), sonraları büstleri ve görkemli heykelleri yapılmış, sözleri kamusal mekânlara asılmış ve periyodik biçimde onu anan ve kutsayan törenler gerçekleştirilmiş, buna katılım topluluğa aidiyetin ve sadakatin göstergesi olarak teşvik edilmiştir (Torrey, 2018, ss. 178-80).

1.2. Atalar Kültünden Kurucu Babaya

Kurucu babaları özgün kılan nitelik sadece şahsiyet özellikleri ve kurucu anda aldıkları rolle sınırlı değildir. Kurdukları kurumsal yapıyı gelecek nesillere miras bırakma işlevini de üstlenmektedirler. Antropolojik kökenler burada ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kurucu an, genellikle bir doğumla/yeniden doğuşla simgelenmektedir: Cumhuriyetin, devletin ya da ulusun doğuşu. Bu doğum vurgusu babaya olan atfî yenilemektedir. Çünkü baba figürü sadece reis veya şef olmanın ötesinde doğuşu ve ailenin mutlak hâkimi olarak geniş hukuksal yetkilere sahip, yani *pater familias* olarak mülk sahibi olma ve tüm malları miras bırakma yetkilerini de barındırmaktadır.

Kurucu baba, siyasi liderlik niteliğinin yanı sıra devlet, millet ya da vatan gibi soyut ve süreklilik içeren modern bir varlıkla özdeşleşmiş sayılmaktadır. Bu özdeşleşme, kurucu bir anı sembolize etmekte ve kurduğu nesneyi sonraki nesillere aktarmayı gerektirmektedir. Bu aktarım, siyasi işlevi açısından ele alırsak kurulan soyut kurumsal varlığın uzun ömürlülüğünü garanti altına almayı amaçlamaktadır. Böylece kurucu babanın hem yaratma hem de koruma rolünü beraber düşünmek gereklidir. Bu iki unsur kurucu baba nitelemesini, bir siyasi rejimin işleme bağlamında süreklilik arz eden siyasi liderlik kavramından farklılaştırmaktadır. Antik Roma geleneğinden gelen *civic* (siyasal yapıya ait olan) /*natura* (doğal) ayrımını kullanmak gerekirse (bkz. Buchanan, 2016), siyasi liderin otoritesi *natura* ile yani yaşamı ile sınırlı olmaktadır. Fakat kurucu babanın ömrünü doğal sınırlar değil; ötesinde *civic* karakterle, yani kurulumunda kilit rol oynadığı siyasal yapıyla beraber düşünmek gerekmektedir. Ayrıca, onu ulusal kolektif bilince mâl olma bağlamında ortak bir özelliğe sahip bir diğer tarihi figür olan ulusal kahraman sıfatından da ayırtılmak gerekir. Kurucu baba kavramını, kolektif bir kimlik duygusunun ötesinde, ulusal bilinci şekillendiren ve fikirleri, eylemi ve hatta görüntüsü ile ulusal sembolik bir figür haline dönüşen şahsiyetleri betimlemek için kullanmak mümkündür.

Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemi fark etmeksizin, Roma'nın aile gibi temelde hiyerarşik olan yapısı, siyaset ve din de dâhil olmak üzere kamusal alanda baba figürünün ağırlıklı olarak kullanılması ile sonuçlanmıştır. Roma geleneğine göre, savaşta bir grup insanı veya tüm halkı kurtaran generallere ve askerlere bazen baba denildiği oluyordu. Bu gelenek Roma'yı doğuran Romulus ile başlamıştır (Lassen, 1991, ss. 129-32). Roma döneminde vatanın koruyucuları olarak onurlandırılan *pater patriae* Senato tarafından önemli devlet adamlarına verilen onursal bir unvanı temsil ediyordu. Bu unvan İmparatorluk sikkelerinde, anıtsal yazıtlarda ya da Roma kamusal yaşamının merkezinde yer alan *Aedikula* mimarisinde (bkz. Karababa, 2017) P.P. kısaltması altında görünür. Böyle bir görünürlük yaşayanlar ve gelecek nesiller için geleneğin ve sürekliliğin oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Bu unvan ilk olarak M.Ö 386 yılında Romalı General Marcus Furius Camillus'a verilmiştir. Allia Muharebesi'nde oynadığı rol nedeniyle Romulus'tan sonra şehrin ikinci kurucusu olarak kabul edilmiştir. Üç yüzyıl sonra, Catiline'in Roma Cumhuriyeti'ni devirmeyi amaçlayan komplosunu boşa çıkardığı için konsül Cicero'ya verilmiştir. Daha sonra ise Julius Cesar, döneminde iç savaşa son verdiği için Senato tarafından ödüllendirilmiştir. Bir diğer örnek ise Roma'da imparatorluk dönemine geçişi sağlayan ve ilk imparator olan Augustus olmuştur. Augustus tek adam yönetimine M. Ö. 31 yılında başlamıştır. M. Ö. 2 yılında imparator, Roma senatosunun başkanı tarafından resmi olarak *Pater Patriae* unvanını almıştır. Bu yeni durumun sembolü yine aynı dönemde Augustus'un şanı için inşa edilen *Forum Augustum* meydanının ortasında, üzerinde *Pater Patriae* yazan bir imparator heykelinin bulunmasıdır (Lassen, 1991, s. 131; Karababa, 2017, s. 47; Stevenson, 2009).

Siyasi ve hukuki anlamda bu kurumsal kökenin kurucu baba kavramına etkisi daha belirgindir. Bu sıfatlandırma ile siyasi babanın fikir ve eylemlerinin doğruluğunu ve haklılığını ifade eden dehası (*genius*) yani sonraki nesillere aktarılacak ruhu kutsanıyordu. Deha meselesi özellikle Romalıların özenle vurguladıkları bir husustur. Kurucu babanın şahsi üstünlüğü göstermiş olduğu dehanın (*genius*) keskinliği ölçüsünde övülür, kutlanır ve anılırdı. Esasen onu ayırıcı kılan ve olağanüstü diye nitelendirilen şahsi özelliklerin başında dehaya sahip olması gelirdi ve bu deha vurgusu üretkenliğin kaynağı sayılırdı (Buchanan, 2016, s. 23). Ayrıca devlet yapılanmasını aileye benzeştirerek- ki aile bir arada olmanın gücünü temsil eder-, onun gibi çatışmasız bir arada yaşamayı mümkün kılacak ortak bir sadakat sembolünü geliştirmiştir. (Lassen, 1991, s. 131). Bu yönüyle Roma dünyasında aile içi ilişkilere ait *concordia* (birlik/uyum) (Buchanan, 2016, s. 10) ve *fides* (sadakat/güven) terimleri hem karı-koca arasındaki ilişkiyi hem de barışçıl ve verimli siyasi ilişkileri tanımlamakta ve dolayısıyla ailenin

birliği, düzeni ve devamlılığına benzer şekilde devletin birliğini, düzenini ve istikrarını amaçlamaktadır. Baba figürü aile içi ilişkilerin siyasete yansması açısından kilit rol oynamaktadır. *Pater patriae* unvanına sahip Roma imparatoru, imparatorluğunu, Romalı babaların ailelerini yönetmesi gibi kontrol ediyor ve düzenliyordu (Karababa, 2017, ss. 44-8).

Stevenson'ın belirttiği gibi (2009, s. 98), *pater patriae* unvanını Roma'da kullanılan iki farklı kavramla beraber düşünmek gelenek ve süreklilik inşasını anlamamıza yardımcı olacaktır: *restitutio* ve *saeculum*. Restorasyon anlamına gelen *restitutio*, düzenin oluşmasını anlatmaktadır. Düzenin oluşması sadece kilometre taşlarını temsil eden önemli anlardan meydana gelmez, belirli bir süreci ifade eder. Çağ olarak ifade edilen *saeculum* ise tüm bu tedrici süreci çevreleyen zaman dilimi olarak doğanın insanlara tanıdığı yaşam süresinin ötesinde politik bir anlama sahiptir. Roma geleneğinde bir siyasi yapının (*cit *) kuruluşu ile başlayan *saeculum* kurulan siyasi yapının canlılığını gösterdiği dönemi anlatır (Dunning, 2017). Böylece kurucu baba figürü siyasal yapıyı kurarak onun düzene kavuşmasını sağlayan ve bunun yanında bu siyasal yapının canlılığı ile özdeşleşecek çağı başlatan sembolik kişilik olarak karşımıza çıkar. Bu iki işlev birbiriyle örtüşür ve bilinçli bir politika olarak birbirini takip eder: Düzenin restorasyonu sonrası yeni bir çağ başlamaktadır. Kurucu babanın kendisiyle halkı arasında *civic* bağlarla örülen bir yüceltme/kutsallık bağı oluşmaktadır. Bu kutsallık bağı siyasi yapı ile kurucu baba özdeşleştiği ölçüde devlet ya da Cumhuriyetin yüceltilmesine imkân tanımaktadır. Bu bağ sayesinde devleti oluşturan topluluk siyasi anlam kazanarak somutlaşmakta (Benoist, 2001, ss. 23-49) ve vatandaşa dönüşmektedir.

Modern öncesi döneme ait atalar kültüne (Memel-Fot , 1991, ss. 263-85) birçok toplumda rastlanmakta geleneksel toplumlarda bu kültürün kalıntıları veya çağdaş yorumları bugün de görülmektedir: İlkel insan nasıl kendi varlığını mitlere dayandırıyor ise modern insan da aynı varlığı tarihe dayandırmaktadır ((Eliade, 2020, s. 25). Modern çağda ise bu atalar kültürü, yeni bir içerik ve yapı kazanarak kendine “kurucu baba” kavramsallaştırması içinde varlığını sürdürmektedir.

1.3.Kavramın Modern Dönemde Kullanımı

Kurucu baba kavramı, ilk defa modern dönem literatürde Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucuları için kullanılmış ve bugün modern çağda ulus-devletlerin kurucuları olarak görülen askeri, siyasi ve entelektüel kişiler için kullanılmaya başlanmıştır. ABD'nin kurucu babaları bir dizi siyasal olayla beraber anılmaktadır. Bu siyasal olaylar dizisi belli kurucu anları içermektedir.

Bu kurucu babalar, Amerikan Devrimi'nin liderleri olarak on üç koloniyi birleştirmiş ve Büyük Britanya'ya karşı verilen Bağımsızlık Savaşı sonucunda, anayasacılık çerçevesinde yeni bir Cumhuriyet ve ulusun kuruluşunu simgeleyen tarihi olayların baş aktörleri olmuşlardır. Kurucu babalar, bu siyasal olayların yanı sıra bazı kurucu hukuki metinlerin hazırlanmasında, kabul edilmesinde ve böylece içeriğinin belirlenmesinde rol almış kimselerdir. Amerika için bu kurucu metinlerin arasında ABD Bağımsızlık Bildirgesi, Konfederasyon Maddeleri, ABD Anayasası en başlıca örneklerdir.

ABD tarihçisi Richard B. Morris (1973, ss. 7-8) yedi kurucu babayı üç ölçüte dayanarak belirlemiştir: “Liderlik, uzun ömür ve devlet adamlığı”. Morris, bu yedi kişiyi şöyle sıralamaktadır: John Adams, Benjamin Franklin, Alexander Hamilton, John Jay, Thomas Jefferson, James Madison ve George Washington. Morris'in bu seçimi kurucu baba tartışmasını 20. yüzyılda yeniden canlandırmış, aynı zamanda kavramsallaştırılmasına yardımcı olmuştur. Adams, Jefferson ve Franklin, Bağımsızlık Bildirgesi'ni hazırlayan Beşler Komitesi'nin üyeleri idi. Anayasanın onaylanmasını savunan Federalist Makaleler Hamilton, Madison ve Jay tarafından yazılmıştır. Tüm bu çalışmalar, ABD Anayasası için ana kurucu fikirleri oluşturmuştur. Bu isimleri ön plana çıkaran sadece fikirleri değil, kurucu dönemde aldıkları kamusal ve siyasal rollerdir aynı zamanda. Bu isimlerin tarih sahnesinde birer aktör olduklarını ve kurulan siyasi yapının (devlet-millet-vatan) var edilmesinde başat rolü oynadıklarını söylemek mümkündür (Bkz. Hamilton vd. 2020).

Kurucu babalar anlatısı, Paul'un de işaret ettiği gibi (2014, ss. 197-256) ABD'yi inşa eden mitlerin başında gelmektedir. Bu anlatı devrim sonrası dönemin bir grup devlet adamı ve politikacısı sayesinde “Amerikan ulusçuluğunun, cumhuriyetçiliğinin ve demokratik kültürünün” kökeninin kişileştirilmiş hali olarak yüceltmeyi amaçlamıştır (s. 197). ‘Babalar’ terimi geleneği, meşruiyeti ve babalığı akla getirmekte ve yeni ulusun birliğini ve bütünlüğünü onaylayan bir aile ve bağlılık alegorisi yaratmaktadır. Amerikan Devrimi'nin aktörleri, devrim sonrasında artık kendilerini yönetebilecek olgunluğa eriştiklerini ispat etmek ve ‘yeni inşa ettikleri dünyanın’ otoritesinin meşruiyet dayanakları için atalar üretmiştir.

Kurucu baba ya da babalar bu kurumsal yönüyle hukuksal ve siyasi anlamda siyasal sistem üzerinde büyük bir etkiye sahip olmaktadır. Mesela ABD Anayasası'nın genel ruhunu belirleyen prensipleri bu kapsamda değerlendirebiliriz (bkz. Asadi, 2015; Singer, 1987). Yine, ABD açısından tartışmasız bir niteliğe sahip liberal ekonomik anlayış, kurucu babaların hem fikri olarak hem de sosyolojik olarak burjuvaziye mensup olmasıyla ilişkilidir (Hamilton vd.

2020, ss. 34-5). Birleşik Devletleri'n federal yapısı ve federatif temsilin devamlılığı yine buna örnek olarak verilebilir. Amerikan başkanlık sisteminin en uzun Cumhuriyetçi siyasal rejim olarak devamlılığı da kurucu babaların miraslarından biridir. ABD'de günümüze kadar gelen bazı kamusal tartışmalarda da kurucu babalara atıflar canlılığını korumaktadır. Mesela, bireysel silahlanma, sosyal devlet ilkesi, genel sağlık sigortası gibi mevzular buna örnek olarak gösterilebilir. Öte yandan, Amerika'da kölelik sorununun hızla çözülememesi, ırkçılık sorunlarının devamlılığı ve ekonomik eşitsizliğin artmasına yönelik eleştirilerde de kurucu babaların fikirlerine ve bazı kurucu babaların bizzat köle sahibi kişiler olmasına yönelik eleştiriler ön plana çıkmaktadır (bkz. Freehling, 1972). Ayrıca cinsiyet eşitsizliğinin tartışılmasıyla kurucu babaların yanında kurucu anneler tabiriyle bazı kadın figürlerin bu listeye eklenmesi de tartışmalar arasında yer almaktadır (bkz. Roberts, 2003).

Amerikan Devrimi örneği açıklayıcı olsa da tarihsel tikel durumlardan yola çıkarak farklı örnekler kapsamında konunun kavramsallaştırılması gerekmektedir. Kurucu baba durumuna özellikle modern dönem cumhuriyetlerinde rastlanılmaktadır. Modern monarşilerde hanedanın sürekliliği ve hanedan üyelerinin geleneksel simgeleri kendi benliğinde toplaması belirleyici olmuştur. Hâlbuki Cumhuriyet rejimi aşkın ve kişiliğe ya da hanedana bağlı olmayan devlet ideali yönüyle geleneksel otorite anlayışından kopuşu anlatmaktadır. Modern dönemde siyasal yapının egemeni olarak millet kavramının ön plana çıkması ve bu yeni kavramın soyut karakteri göz önüne alınırsa, -hatta Anderson (2002) bu kavramın soyut niteliğine atıf yaparak "hayali" olarak nitelenmektedir-, cumhuriyet rejimi açısından kurucu anla özdeşleşen otorite sahibi şahsiyetlere yapılan vurgu anlaşılmaktadır: Cumhuriyet'in ete kemiğe bürünmüş bir şahsiyete ihtiyacı vardır.

Cumhuriyetçi fikrin ve devrimsel siyasal dönüşümün ideal tipi olarak Fransa örneğinde farklı siyasi rejimlerin kuruluşunu anlatan Cumhuriyetleri numaralandırma geleneği içinde kurucu baba kavramsallaştırması ne ölçüde mümkündür? Çünkü I'den V'e kadar kurulan her Cumhuriyet, "mevcut rejimin bozulması ve anayasal ve siyasi başkalaşımın tercümesidir" (Baumont, 2007, ss. 179-80). Bu numaralandırma anayasal ve siyasi bir alt-üst oluşun aritmetik ifadesidir.

1789 İhtilali sonrasında terör ortamı ve siyasal istikrarsızlık Fransızlar açısından kopuşu temsil etmektedir. Sonraki yüzyılda İmparatorluk ve Cumhuriyet arasında yaşanan gel-git süreci ABD benzeri bir kurucu anın sembolleşmesine izin vermemiştir. Bu süreçte I. Napoleon'un (Bonaparte) tarihsel kişiliği ve eylemleri ile kurucu bir şahsiyet olduğunu ve

ulusun kahramanlarından birine dönüştüğünü iddia etmek mümkün görünse de, İmparator unvanı sonraki Cumhuriyetçi dönem için uygun bir ortam oluşturmamıştır. Fransa’da uzun ömürlü olan III. Cumhuriyet’te de böyle bir tanımlama denemesinin emarelerini görmek mümkündür. 1870 yılında ilan edilen 3. Cumhuriyet’in kurucusu olarak adaş olan üç Jules’ü görmek mümkün: Favre, Ferry, Simon (Winock, 1992). Özellikle III. Cumhuriyet’in alametifarikası olan kamusal, zorunlu ve laik eğitim reformu Jules Ferry’nin adını taşımaktadır (bkz. Jaume, 2016). Ya da Gambetta ve Boulanger gibi askeri kişilikler üzerine benzer tartışmalar yapılmaktadır. Siyaset bilimi literatüründe son dönemde Rosanvallon, Ernest Renan’ı III. Cumhuriyet’in kurucu babalarından biri olarak değerlendirmektedir (Rosanvallon, 2013). Tabii ki, bu değerlendirme Renan’ın sadece ünlü bir düşünür olmasından ve millet ve milliyetçilik üzerine düşüncelerinden kaynaklanmamakta, III. Cumhuriyet’in kuruluş döneminde önemli siyasal eylemleri ve Cumhuriyetçi düşünceye hem eylem hem de fikri düzeydeki katkısını göz önüne almaktadır. 1958 yılında kurulan V. Cumhuriyet için benzer bir tartışma Charles de Gaulle için yapılmaktadır. V. Cumhuriyeti niteleyen güçlü devlet başkanı figürünün mucidi ve ilk uygulayıcısı olan De Gaulle, kendi adıyla anılan siyasal öğretiyi hala Fransız siyasetinin parçasıdır.

Bunun yanı sıra sömürgecilik sonrası bağımsızlığa kavuşan Latin Amerika’da kurucu babalara rastlamak mümkündür. Bunun en belirgin örneği Venezuela’dır. Venezuela resmen kurucu baba Simon Bolivar’a atfen Bolivar Cumhuriyeti (*La República Bolivariana de Venezuela*) olarak isimlendirilmektedir. Hatta 1999 tarihli yürürlükteki Venezuela Anayasası hem başlangıç hükümlerinde hem de birinci maddede bu duruma atıf yapılmaktadır: “Tanrı’nın koruması altında yaratma gücünü kullanan Venezuela halkı, Kurtarıcımız Simon Bolivar’ın tarihi örneği ve yerli atalarımızın, özgür ve egemen bir ulusun öncüleri ve kurucularının kahramanlığı ve fedakârlığı (...)” (1999 tarihli Venezuela Anayasası). Esasen Bolivar, İspanyol Güney Amerika’sının çoğunun kurtarıcısı olarak bu tarihsel sığata erişmiştir. Bağımsızlık sonrası siyasi ve sosyal fikirlerini yeni bir anayasa hazırlayarak toplum sözleşmesine dönüştürmüştür. Yeni siyasal yapının ismini kendine atfen Bolivya olarak nitelerken 1826’da kendi anayasasını önermiştir (Constitutional Rights foundation, 2012).

20. yüzyılın ikinci yarısında kurucu babanın farklı bağlamlarda yeniden tezahür ettiği görülmektedir: Bağımsızlığını kazanan Afrika ülkelerinde Léopold Sédar Senghor (Senegal), Kwame Nkrumah (Gana), Jomo Kenyatta (Kenya) ve Patrice Lumumba (Kongo) gibi şahsiyetler (bkz. Moji, 2013) çağdaşı AB’deyse Konrad Adenauer, Alcide de Gasperi, Jean Monnet, Robert Schuman ve Paul-Henri Spaak gibi liderler üzerinden görünürlük kazanmıştır.

Cohen'e göre baba figürü vurgusu hem bir köken arayışı hem de sonraki nesillere miras aktarımı açısından sembolik işleve sahiptir (Cohen, 2007, s. 25).

Bu çalışmada bir kişinin kurucu baba olarak kabul edilebilmesi için aşağıdaki üç özelliği taşıması gerektiği iddia edilmektedir:

1. *Kurucu babanın kişilik özellikleri*: kurucu baba, sıra dışı, üstün bir şahsiyet olmalıdır⁶.
2. *Kurucu babanın inşa ettiği siyasal rejimin yapısı*: kurucu babanın tasarladığı ve inşa ettiği yeni, radikal ve bütüncül bir sistem ve siyasal toplum kurgusu bulunmalıdır.
3. *Kurucu babanın mirası*: kurucu babanın ölümüyle sona ermeyen, sonraki nesillerce benimsenen, yerleşmiş, yaygın ve takdir gören kurumsal, hukuki ve düşünsel bir mirası olmalıdır.

Kurucu baba figürünün kişilik özelliklerinin yanı sıra, kurumsal açıdan yenilikçi ve öncü olması gerekmektedir. Bu, basit bir siyasal örgütlenme, hatta siyasal sistem değil; yeni bir siyasal toplumun teşkilatlanmasıdır. Kurduğu siyasal sistemin organizasyon yapısı kapsamlı ve köklüdür. Rousseau'cu anlamda yönetenler ve yönetilenler arasında yeni bir toplum sözleşmesi meydana getirmektedir ve anayasa ile genel iradenin tezahürü olan kanunlar, kurucu babanın hedefleri ve idealleri kadar anlayışını ve tarzını yansıtmaktadır. Bu toplumsal sözleşmenin kendi ömrünü aşması ve genel kabul görerek süreklilik kazanması zaruridir. Böylece her kurucu baba, teoride ebedi, pratikte uzun ömürlü, bir miras bırakmalıdır. Bu miras sayesinde kurucu babanın kişiliği, yaptıkları ve idealleri o toplum için yaşamaya devam ederek kurucu babanın toplumsal, siyasal ve kültürel bir referans ve kült haline gelmesini sağlamaktadır.

Kurucu baba bir yönüyle modern dönemin ürünü olarak sınırlı, zamana tabi yasal-ussal meşruiyeti temsil eden; diğer yönüyle, ebedi ve kutsal bir figür olarak geleneksel olanı taşıyan;

⁶ Bu kişisel özellikler Weberyen tipolojide karizmatik otoriteyi çağrıştırmaktadır. Etimolojik açıdan, Yunanca karizma (lütuf, fayda, hediye) kelimesinden gelen "karizmatik" terimi, tanrılardan, demonlardan veya doğadan başkalarının almadığı bir hediye almış olan kişiyi ifade eder. Bu kişi, olağanüstü kapasite ve yetenek anlamında lütuf sahibidir. Bu nitelik Weber'in önerdiği karizmatik otorite tiplerinden sadece birini, kişisel karizmayı tanımlamaktadır. Kişisel karizma iki temel kriterle ilişkili olarak tanımlanır: "Olağanüstü şahsiyet nitelikleri, tabiri caizse günlük hayatın dışında doğüstü veya insanüstü güçlere veya özelliklere sahip, sıradan ölümlülerin erişemeyeceği bir karaktere sahip olması ve bu niteliklerin takipçileri tarafından tanınması" (Dericquebourg, 2007, ss. 21-2). Tabii ki, bu çalışmada zikrettiğimiz kurucu baba şahsiyetlerinin tamamı bu tipolojiye uygun gözükmemektedir. Bolivar, Napoléon, De Gaulle, Washington, Jefferson ya da antik krallar bu tipolojiye uysa da, örneğin John Jay bu kapsamın dışında kalmaktadır. Fakat Dericquebourg'un işaret ettiği gibi (2007), bu nitelikler karizmatik otorite tipolojisinin sadece bir yönüdür. Bunun dışında şahsi olmayan nitelikli işlevsel karizma ve tanımlaması tam olarak yapılmayan spesifik karizmayı da ele aldığımızda durum sanılandan daha karmaşık hale gelmektedir. Bu çalışmada bahsi geçen yaratıcılık, deha (*genius*) ve öngörü sahipliği gibi moral değerlerin ve faziletlerin ön plana çıktığı özellikler, spesifik karizma kapsamında da değerlendirilebilir.

bir yüzü geçmişe bir yüzü bugüne bakan Antik Roma'nın başlangıçlar ve sonlar tanrısı olan Janus'un heykellerine benzemektedir.

2. Bir Kurucu Baba Olarak Atatürk

Bu bölümünde kurucu baba kavramsallaştırmasından hareketle Mustafa Kemal Atatürk'ün nitelikleri ve reformlarına sirayet eden yaklaşımı, politik, hukuki ve toplumsal boyutuyla incelenecektir.

Cumhuriyet'in kuruluşu, Türk milliyetçiliğinin gelişiminin sonucu olarak yeni bir ulusal devletin ve modern bir siyasal toplumun inşasını ifade etmektedir. Batı'da uzun yıllara yayılmış kapsamlı ve köklü bir süreç, çok kısa bir zamana sıkıştırılmıştır. Reformlar, toplumda kökleşme fırsatı bulamadığı için korumacı bir refleks üretilerek Atatürk'ün kişiliği ve kurucu baba rolüyle özdeşleştirilmiştir.

Atatürk'ün kurucu baba rolü üç veçheye sahiptir. Birincisi yaşam öyküsü ile liderlik özelliklerini kapsayan şahsiyeti ile özdeşleşmektedir. İkincisi eylem ve fikirleri ile yeni bir toplum sözleşmesi⁷ içeren siyasal yapının kurulması ve toplumsal tanzimini içermektedir. Üçüncüsü yaşamından sonra yüceltilmesi ve kamusal alanda ana aktör olarak doktriner varlığını sürdürmesidir.

2.1. Mustafa Kemal'in Kurucu Şahsiyeti: Gazi Hazretleri ve Cumhurreisi

Öncelikle Türk siyasi yönetim geleneğinde kurucu babaya dair bir arketipin varlığını sorgulamak gerekmektedir. Esasen Türkler, Romalılara benzer şekilde Cumhuriyet ya da şehir gibi bir siyasi yapıya sahip olmasalar da, Romulus figürüne eşdeğer epik Oğuz Kağan'ı ilk kurucu ata olarak değerlendirmek mümkündür. Efsanevi, edebi ve tarihi bir karakter olarak Oğuz Kağan fetihler yapmakta ve siyasi düzen ve teşkilatlanmayı Türkî boy ve kavimlere getirmektedir. İktidarının ve yönetme yetkisinin kaynağı "Tengri Kut" idi (Gömeç, 2009, ss. 135-6).

⁷ Burada toplum sözleşmesi kavramı, Rousseau'dan farklı anlamda, yine de Cenevreli yazardan esinlenerek kullanılmıştır. Rousseau toplum sözleşmesini, "adil" bir toplumsal örgütlenmenin tüm yurttaşlar arasında eşitliği ve özgürlüğü garanti eden bir anlaşmaya dayandığı ve bu anlaşmanın tüm katılımcılar arasında, yani vatandaşlar arasında yapıldığı manasında demokratik yönetim tarzına uygun olarak ele alır. Türkiye Cumhuriyeti açısından milli egemenlik ilkesi, anayasa ve vatandaşlık anlayışları Rousseau'nun görüşlerinden etkilenerek hayata geçirilse de, o günün şartları demokratik niteliklerin geri planda kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu yönüyle burada bahsi geçen toplum sözleşmesi daha çok Rousseau'cu ideallerin nüfuzunu vurgulamak amacıyla modern ve ulusal siyasi toplumu, 'müstakbel ve muhayyel vatandaşlık' temelinde kurma niyetini ifade eder. Yani siyasi hukukun ilkeleri bağlamında değerlendirilir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde ilk beylerin dinî nitelik taşıyan savaşçı gaziler olduğu görülmektedir. Beylik döneminden başlayarak Osmanlı padişahları tahta çıkma törenleri yerine gazilik geleneğine uygun olarak Osman Bey'in kılıcını kuşanırlardı (Ubicini, Courteille, 1876, ss. 74-5). Kılıç töreni onun tahta layık olduğunu kanıtlar ve siyasi otoritesini somutlaştırırdı. Merasim, aynı zamanda devletin kurucu atası Osman Gazi'nin mirasını yâd etmek demektir.

Osman Gazi'den sonra ikinci kurucu şahsiyet Sultan Mehmet'tir. Fetret Devri'nin izlerinin tamamen silindiği ve İstanbul'un fethedilerek imparatorluk teşkilatlanmasının oturduğu dönemde Sultan Mehmet, 'Fatih unvanı ile hem düzeninin kurucusu hem de şeriatın dışında kanunnameler yayınlayarak idari örgütleyicidir' (İnalçık, 1999; İnalçık, 1998; İnalçık, 2011).

Zafer Toprak'ın (2020) *Atatürk: Kurucu felsefenin evrimi* eserinde Mustafa Kemal'in düşünsel dünyasının Cumhuriyet'in kurum ve politikalarına tesiri görülmektedir. Patrick Kinross ise Türkiye ve İslam tarihine ilgisinden sonra 1964 ve 1965 yıllarında kaleme aldığı Atatürk biyografilerinde kurucu baba özellikleri eserinin başlığına taşımaktadır. İlk eserinde Atatürk ve ulusun doğumu simgelenirken (Kinross, 1964), sonraki eserinde Atatürk'ü kurucu baba olarak nitelendirmektedir (Kinross 1965). Fransızca'da Atatürk üzerine yazılan sayısız örneklerden en yenisi olan Jevakhoff'un (2021) çalışması da (*Kemal Atatürk: Père Fondateur de la Turquie*) Atatürk'ü açıkça kurucu baba olarak tanımlamaktadır. Türkçe yazında ise 1955 yılında gazeteci ve Mustafa Kemal'in başyazarı Falih Rıfkı Atay'ın çocuklar için hazırladığı Atatürk biyografisi hem başlığı hem de içeriğiyle bu duruma atıf vermektedir. Atay, *Babanız Atatürk* (1998, ss. 5-129) eserinde önce Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecini ve sonrasında Millî Mücadele ile kurtuluşu anlattıktan sonra çocuklara hitaben şöyle demektedir (s. 6):

“Daha sonra inkılâpları ile (Atatürk) bizlere cumhuriyet ve medeniyet devrini açtı. Sevgili çocuklar, her birinizin bir baba ve bir ananız var. Eğer Atatürk milletinin ve ordularının başında Anadolu savaşlarını kazanmasaydı, bu dünyada vatansız ve hürriyetsiz kalırdınız. Asıl öksüzlük budur. Onun için kitaba “Babanız Atatürk” adını koydum. Hayatınızı ana babanıza, hür, şanlı ve şerefli Türklüğünüzü Atatürk'e borçlusunuz.”

Atay eserinde, M. Kemal'i lider (s. 59), kurtarıcı (s. 76), cumhuriyetçi (s. 86) ve inkılâpçı (s. 93) olarak nitelendirdikten sonra Atatürk unvanını kazanmasını (s. 102) ayrıca ele almaktadır.

Kurucu babalara ait biyografik çalışmalar, onları hem tarihi hem de edebi şahsiyetlere dönüştürmektedir. Atatürk açısından bunun sayısız örneği mevcuttur⁸. Ancak bu çalışmada biyografik ve edebi olan yerine düşünsel ve siyasi yönü incelemek kurucu baba kavramsallaştırması açısından daha anlamlıdır.

1928’de Yusuf Akçura (1981), *Yeni Türk Devleti’nin Öncüleri* eserinde Türk milliyetçiliğinin ideolojik gelişimini inceleyip katkı veren tüm düşünürleri kronolojik şekilde ele aldıktan sonra son bölümde (ss. 211-2) M. Kemal’e ayrıca yer açmakta ve O’nu ulusun kahramanı, lideri ve yeni Türk devletinin kurucusu olarak nitelendirmektedir: “(...) ideal, bir Türk dehasının kudretiyle bir gerçek olmuştu”. M. Kemal’i eşsiz olarak niteleyen Akçura, O’nu yeni Türk Devleti’yle şu ifadelerle özdeşleştirmektedir: “Türk âleminde Türk idealini tahakkuk ettiren dahi ve kahraman, Türkiye devletinin bânisi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal Hazretleridir” (s. 212).

Cumhuriyet’in ilk yıllarını yakından takip eden Fransız gazeteci ve siyasetçi Mélia, 1929 yılında yazdığı eserinde Mustafa Kemal’i iki başlık etrafında inceler: Gazi-Devlet adamı (s. 33) ve Reformcu (s. 79). Kurucu liderliği Milli Mücadele döneminin doğrudan zaferiyle ilgilidir. Bu dönemde elde ettiği başarılarından sonra Meclis’in teklifi üzerine ‘gazi’ ve mareşal unvanını almıştır. Mardin’e göre (1991, s. 127) gazi unvanı, M. Kemal’in ilk döneminde İslami geçmişle ve lider otoritesiyle bağ kurarak halkın cumhuriyet rejimine uyumunu kolaylaştırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun kurucusu Osman Gazi iken, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal’dir. Saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyetin ilanı ile Cumhurreisi seçilmesi bu unvanların ve sembolik uzantılarının devlet adamlığında birleşmesini sağlamıştır. Böylece yeni kurulan dönemde modernliğin gerektirdiği yasal-ussal meşruiyet geleneksel ve karizmatik öğelerle harmanlanmıştır. İmparatorluktan Cumhuriyete böylesine hızlı bir dönüşümün toplumsal ve düşünsel kökenlerinin zayıflığının yarattığı olası meşruiyet krizlerine karşı kurucu baba vurgusu öne çıkmıştır.

2.2. Yeni bir Toplum Sözleşmesi: Reformcu ve Modern Türkiye’nin Kurucusu Mustafa Kemal

M.Kemal’in yaşamının en önemli eseri olarak nitelendirdiği Cumhuriyet aynı zamanda ulus temelli yeni bir siyasal toplum projesidir. Rousseau’cu anlamda halk ve millet egemenliği

⁸ Türkçe’nin dışında en fazla Fransızca bu çalışmalara rastlanılmaktadır. Hem Atatürk’ün bildiği yabancı dil olması hem de kütüphanesinde yer alan eserlerin ekseriyetle Fransızca olması, Fransız yazar ve araştırmacıların ilgisini çekmiştir (Mango, 1995, s. 415).

prensibi çerçevesinde yeni bir hukuk düzeni, projenin merkezinde yer almıştır (Toprak, 2021, ss. 17-45). Millet Meclisi bu prensibin somut tezahürüdür (Jaschke, 1972, ss. 19-20). Cumhuriyet'in kurucu döneminde Meclis Hükümeti sistemi olarak adlandırılan bu yönetim sistemi, anayasal kuvvetlerin tek elde toplanması ile sonuçlanmıştır. Kuvvetlerin birliği ilkesi Türkiye'de askeri darbe geleneğinde de yer bulan sorunlu bir ilke olmuştur.

Yeni toplumsal örgütlenme millet (ulus) kavramına dayanmaktadır. Ancak kavramın eski içeriğinden farklı olarak egemenliğin paydaşı olan Saltanat ve Halifelik gibi kurumların ilgasıyla dini unsurlara dayanması engellenmiştir. M.Kemal'in Türk milleti ifadesi, Millî Mücadele döneminde aynı coğrafyayı, tarihi ve kültürü paylaşan unsurları ifade etmektedir. Bu milliyetçilik siyasi açıdan üç boyutludur: Birincisi ulusal birliğin sağlanması; ikincisi, eşitlik ve vatandaşlık düşüncesi yoluyla yeni bir modern toplumun yaratılması; üçüncüsü, teritoryal ve ulusal açıdan üniter bütünlüğün onaylanmasıdır (Meri, 2021, ss. 429-38).

Özellikle ikinci boyut, Mustafa Kemal'in kuruculuk niteliğini pekiştirmektedir. Yeni toplumun inşasının iki yönü bulunmaktadır: siyasal toplumun inşası ve sivil toplumun inşası. Yeni hukuk düzeni bu iki yönü ele alarak oluşturulmuştur. Siyasal toplum, anayasal çerçevenin tamamlanması ve birey ile devlet arasındaki bağın vatandaşlıkla tanımlanmasıyla somutlaşmıştır. Anayasal vatandaşlık, ulusa dayalı egemenlik prensibinin tamamlayıcısıdır. 1924 Anayasası'nın 88. maddesindeki vatandaşlık tanımı, 1961 ve 1982'de sadeleştirilerek aynen korunmuştur. Rousseau'cu vatandaşlık anlayışından mülhem Cumhuriyetçi vatandaşlık ilkesi sonucunda, siyasal elitler eğitime önem vermiş ve ilk önemli hukuksal reformların başında eğitimin birliği ve millileştirilmesi bağlamında Tevhid-i Tedrisat Kanunu gelmiştir (Genç, 2005, 18-29). Siyasal toplumun Atatürk ile özdeşleşen bir diğer prensibi laiklik ilkesidir. Türkiye'ye özgü nitelikleri nedeniyle, -Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasal kurum olarak varlığı ile-, farklı bir kurumsal çerçeveye dayanan laiklik ilkesi kurucu baba sayesinde anayasal açıdan güçlü bir yere sahiptir (Jaschke, 1972, ss. 95-8).

Toplumun inşası sürecinin köşe taşı 1926 tarihli Medeni Kanun'dur. Siyasal devrimler, Anayasa hukuku ile toplumsal devrimlerse medeni hukukla vücut bulmuştur. Giyim, kuşam, hafta tatilleri, takvim reformu gibi değişimler, gündelik hayatın her aşamasında dönüşüme yol açmıştır (Jaschke, 1972, ss. 28-9). Bu yeni yaşamın simgesi yine Atatürk'ün kendisidir. Kendi kişiliği, giyim kuşam tarzı, hal ve tavırları ve kullandığı Türkçe ile reformlar, Atatürk'ün kendi benliğinde cisimleşmiştir. İkonik olarak Millî Mücadele döneminin kalpaklı, asker kıyafetli Mustafa Kemal'i sonrasında özellikle, sivil toplumun inşa döneminde melon şapkalı, smokinli

bir devlet başkanı; konsere giden, dans eden bir salon beyefendisi ve mayosuyla sahilde yüzen bir şehirli olarak karşımıza çıkmaktadır.

M.Kemal'in yaşadığı döneme ilişkin askeri liderliği, devlet adamlığı ve sonrasında reformcu yönleri, kurucu baba kavramının tarihsel kökenlerinde var olan bazı nitelermeleri çağrıştırmaktadır. M. Kemal, Osmanlı İmparatorluğu'ndan askeri, toplumsal, ekonomik ve siyasi olarak bir yıkıntıyı miras aldıklarını ve çöken yapıdan yeni bir inşa sürecine girildiğini sıkça tekrar etmiştir. Mesela, 1935 yılında CHP'nin Dördüncü Büyük Kurultayı'nda dile getirdiği konuşmasında şöyle demiştir: “Uçurum kenarında yıkık bir ülke... türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... yıllarca süren savaş... ondan sonra, içeride ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız devrimler... İşte Türk genel devriminin bir kısa diyemi [hikâyesi]...” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1989, s. 398'dan aktaran Yavuz, 1996, s. 443). Bu tanımlama Antik Roma'da *Pater Patriae*'lerin *restitutio* ve *saeculum* terimlerine atıflarına benzemektedir. Atatürk, kendi misyonunu, başlangıç noktasını yeniden inşa etme olarak görmektedir: siyasal yapı olarak Cumhuriyet ve toplumsal yapı olarak ulus. Bu inşa süreci, kendini siyasi rejimle tanımlayan yeni bir çağ çağrıştırmaktadır: Cumhuriyet çağı. Bu dönüşümde kurucu baba, *natura* bir bedenden *civic* bir ruha kavuşmaktadır. M.Kemal'in kamusal alanlarda en fazla kullanılan sözlerinden biri olan “Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır, fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır” ifadesi, Cumhuriyet ve Atatürk özdeşleştiği ölçüde kurucu baba niteliklerinin Türk siyasi hayatında güçlü bir şekilde yer edindiğini göstermektedir.

Kendi gözüyle ve belgeleriyle Millî Mücadele'yi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini anlatan 36 saatlik söylevi Nutuk'ta M. Kemal, yukarıda zikredilen söylevine benzer şekilde çöken yapıyı anlatarak başlamaktadır (Atatürk, cilt I, 1960, ss. 1-11). Bu eserin genel ruhu incelendiğinde inşa etme ve yeni bir çağ açma anlayışı göze çarpmaktadır. Eserin sonunda M. Kemal'in gençliğe hitabesi ve Cumhuriyet'i gençliğe miras ve emanet bırakması (Atatürk, cilt II, 1960, ss. 897-8), mirasını evlatlarına bırakan bir babaya fazlasıyla benzemektedir. Yine Atatürk'ün meclis konuşmaları incelendiğinde aynı hatlar izlenmektedir (Atatürk'ün TBMM'ni açış konuşmaları, 1987). 24 Nisan 1920'de ilk kez Ankara milletvekili Mustafa Kemal Paşa olarak yaptığı konuşmada memleketin içinde bulunduğu durumu ortaya koyarak işe başlar. Bilgi ve belgeler ile desteklediği konuşması (ss. 3-50), Nutuk eserinin ilk bölümlerinde yeniden kullanılacaktır. 1921'den itibaren ise önce Meclis Başkanı, daha sonra Cumhurreisi olarak açış konuşmaları yapan M. Kemal, her defasında gazi unvanı ile anılmaktadır. Nihayet, 1934'ten sonra bu konuşmalarını Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk olarak vermiştir. Meclis'i açış

konuşmaları iki yönüyle önemlidir: Birincisi milli iradenin temsilcisi olarak Meclis'e faaliyetlerini başlatma yetkisi verilmekte; ikincisi Atatürk, milletin temsilcileri önünde ulusa seslenişte bulunmaktadır. Bu konuşmalarda yıkım ile başlayan süreç, düzen, barış, huzur ve refah unsurları ile tamamlanmakta ve yeni bir çağın başladığı müjdelenmektedir (1 Kasım 1936, s. 223):

“Cumhuriyet, yeni ve sağlam temelleri ile Türk ulusunu güvenli ve sağlam bir geleceğe yönelttiği gibi, düşüncede ve ruhlarda yarattığı güvenlik yönü ile de tam anlamı ile yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur.”

2.3. Mustafa Kemal'den Atatürk'e: Öğreti ve Manevi Miras

Atatürk'ün liderlik özellikleri, doktriner veya kuramcı olmaktan ziyade eyleme dayalıdır (bkz. Erdem, 2016, ss. 505-64). Erhat (2023, ss. 13-20), Atatürk'ün söylem analizini değerlendirdiği kısa çalışmasında, eylemci duruma vurgu yapmaktadır: M. Kemal “durumun nesnel eleştirisini bir yana bırakıp, durumu değiştirme çarelerini sayıp döker” (s. 15). Atatürk'ün söylev ve demeçlerini doktriner açıdan incelemeden önce Erhat'ın vurguladığı eylemci niteliğe dikkat edilmelidir (ss. 13-4):

“Mustafa Kemal eylem adamıdır, olumsuzunu enine boyuna irdeleyip eleştirmekle vakit kaybetmez. Olumsuzunu açığa vurduktan sonra, hemen olumluya götürecek yolları gösterir. (...) Mustafa Kemal birden “Arkadaşlar!” diye dinleyicilere seslenir, bu ünlemlerle onları bir çeşit uyandırır, dürter, kıskırtır, onlarla daha sıkı bir ilişki kurarak, nedeni değil de, “nasıl olmalı”yı açıklar. (...) “Arkadaşlar” diye seslendiği dinleyicileri daha da sıkı sıkıya kendine bağlayarak, onları yanıt vermeye çağırır. (...) Böylece dinleyiciyi düşüncesine katar ve kendisiyle birlikte eyleme girmesini sağlar. Bu uyarıcı, sürükleyici söylem biçiminin en parlak örneği *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi* değil midir?”

Yine de *Nutuk* eseri gelecek nesiller için bir siyasi vasiyet niteliği kazanmış ve yeni Türk devletinin doğuşunun tarihsel anlatısının ana kaynağını oluşturmuştur (Zürcher, 2004, s. 175).

1930'larda reformların kalıcılığı adına doktrine daha fazla eğilen Atatürk, altı ok ile bir düşünce sisteminin ya da öğretinin tohumlarını ekmiştir. CHP programına 1931 yılında düzenlenen III. Kongre'de giren altı ok, 5 Şubat 1937 tarihinde anayasal hüküm hüviyetini kazanmıştır. Atatürkçü düşüncenin başlangıcını ve en saf halini temsil eden ve Jevakhoff'un işaret ettiği gibi (1989, ss. 119-20) bu düşünce, kapalı bir ideolojik yapıdan çok “Atatürk, eylem

ve zaman” üçgeni içinde “dinamik, evrimsel ve pragmatik” bir düşünce sistemidir. Özellikle 1960’lardan sonra geliştirilen Atatürkçülük düşüncesi ise altı okun farklı bir yorumudur. Özellikle Karal (1984, ss. 15-6) farklı Atatürkçülük tanımlarından yola çıkarak genel-geçer bir tanım vermenin zorluğunu dile getirmiştir. Yine de bu düşünce sisteminin iki temel karakteristiği bulunmaktadır: çağdaşlaşma ve millilik (Karal, 1984, ss. 20-32). Böylece cumhuriyetçilik ve milliyetçilik kurucu anı sembolize ederken, Atatürk, devlet ve ulusun özdeşliğini temsil etmektedir. Laiklik geçmişten kopuşu simgelerken, Halkçılık yeni kurulan toplumsal düzeni belirlemektedir. Devletçilik, iktisadi düzenin genel ilkelerini ve liberalizm ile sosyalizm arasında yine Türkiye’ye özgü bir üçüncü yolu tanımlamaktadır (Eroğlu, 1988, ss. 833-48). Devrimcilik ise toplumsal dinamizmi ve bu prensiplerin gelecek nesillere benimsetilmesini amaçlamaktadır.

M.Kemal’in para üzerinde portresinin kullanılması ve şehir merkezlerine heykellerinin dikilmesi, kamusallaşması ve yüceltilmesiyle ilişkilidir. Ulusun reisinin, Gazi Hazretleri’nin tekilleştirilmesi ve yüceltilmesi Soyadı Kanunuyla gerçekleşmiştir. Kısa bir kanunla “Türklerin atası” olan Atatürk soyadı, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’e verilmiş ve daha sonra çıkarılan başka bir kanunla bu soyadını yalnızca onun taşıyabileceği karara bağlanmıştır. Bu nedenle Atatürk’ün kız kardeşi Makbule Hanım Atadan soyadını almıştır (Jaschke, 1972, s. 32).

Bu yüceltme ve eşsizleştirme vefatından sonra mozolesinin yer aldığı Anıtkabir inşasıyla somutlaşmıştır⁹(bkz. Kolektif, 2019). Bir başka kanuni düzenleme ise Cumhuriyet döneminde demokrasiye geçildiği ve ilk kez iktidarın tek parti olan CHP’den el değiştirdiği dönemde yaşanmıştır. Bu dönemde Cumhuriyet inkılaplarından uzaklaşıldığına dair sert eleştirilere karşılık Demokrat Parti, bu tepkilere karşı ceza hukukuna yeni bir kanun eklemiştir: “Atatürk’e Karşı İşlenen Suçlar Kanunu”. Kanun, Atatürk’e ve onun anısına alenen hakaret edenlere yaptırım öngörmüştür¹⁰.

Cumhuriyet’in iki kırılma noktası olan ve demokratik süreci kesintiye uğratan askeri darbeler döneminde de meşruiyet arayışları kurucu baba olarak Atatürk’e yapılan atıflarla sonuçlanmıştır. 1960 darbesinin ürünü 1961 Anayasası, Atatürk Devrimlerini Anayasa

⁹ De Gaulle’ün Atatürk’ün tarihi şahsiyetine ve milli karakterine özel bir ilgisi olduğu bilinir. Hatta Fransız tarihçi Jevakhoff’un ifade ettiği gibi, V. Cumhuriyet’in ilk devlet başkanı 1968 yılında Ankara’ya yaptığı resmi ziyarette Anıtkabir’i de ziyaret etmiş ve ziyaretçi defterine şöyle yazmıştır: “Tüm zaferlerin arasında Atatürk en büyüğünü elde etmiştir: Ulusunun yeniden doğumunu.” General De Gaulle’e göre, Atatürk’ün yaptığı işler iki kelimeyle özetlenebilir: ulusun yeniden doğumu ve devamlılık (Jevakhoff, 1989, s. 119).

¹⁰ Kanunun 1. maddesinde Atatürk’ün anısına alenen hakaret eden kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörülüyor. Atatürk’ü temsil eden heykel, büst ve anıtları veya Atatürk’ün mezarını tahrip eden, kıran, bozan veya kirlüten kişi, bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

aracılığıyla daha güçlü şekilde ifade etmiştir. Anayasanın Başlangıç bölümünde bu inkılaplara bağlılık beyan edilmektedir. 1982 Anayasası'nda ise Atatürk daha merkezi bir role sahiptir. Anayasa'nın temel prensiplerinden "Atatürk milliyetçiliği" iki farklı hükmünde açıkça kendine yer bulmuştur: Birincisi, Anayasa'nın ruhunun söz konusu ilkeye uygunluğunu tanıyan Başlangıç bölümünde; ikincisi, Cumhuriyetin genel karakterini ve hukukun üstünlüğü ilkesinin Atatürk milliyetçiliği anlayışına uygunluğunu hükme bağlayan 2. maddede yer almaktadır. Aynı dönemde doktrinde bazı çalışmalar ile Atatürk milliyetçiliğinden ne anlaşılması gerektiğine dair bir çaba gözlenmiştir (bkz. Feyzioğlu, 1987; Eroğlu, 1992).

1982 Anayasası'ndaki Atatürk ifadesi, darbe rejiminin siyasi eylemlerini Atatürk'ün mirası ve Cumhuriyetin koruyucusu rolüyle meşrulaştırılmıştır. Ayrıca 1982'nin kurucu iktidarı milliyetçilik ilkesinin dışında farklı maddelerde de Atatürk'e atıfta bulunmuştur: "Eğitim hakkı ve ödevini" düzenleyen 42. madde¹¹, "gençliğin korunması" konusunu düzenleyen 58. madde¹² ve ayrıca "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun" kurulmasını öngören 134. madde¹³. Bu son maddenin içeriğinde kurucu iktidar, "Atatürk'ün manevi himayesinden" bahsederek onun kurduğu siyasal sistemin ve toplumsal sözleşmenin miras olarak alındığının ve sürdürülmeye devam edileceği doğrudan veya dolaylı olarak ifade edilmiştir.

Ayrıca, 1982 anayasası, Cumhurbaşkanı ve milletvekillerinin yemin metinlerinde Atatürk'e bağlılığı vurgulayan hükümlere yer vermiştir. 1961 Anayasası'nda böyle bir atıf yok iken 1982'nin kurucu iktidarı Cumhurbaşkanı yeminini düzenleyen 103. madde ve milletvekili yeminini düzenleyen 81. maddeye "Atatürk ilke ve inkılaplarına (...) bağlı kalacağıma" hükmünü eklemiştir. TBMM huzurunda yapılan bu yemin sadece sembolik niteliğinin ötesinde göreve başlama koşulu olarak değerlendirilmektedir (Gözler, 2008, s. 423). Kurucu babaya anayasal atıfların anısının daha güçlü olduğu 1961 yerine, daha uzak olan 1982'de yapılması ilginçtir. Böylece kurucu babaya yapılan atfın dönemin koşullarına göre nasıl değiştiği görülmektedir.

¹¹ Madde 42/3: "Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, (...) yapılır."

¹² Madde 58/1 : "Devlet, istiklâl ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müsbet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda (...) yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır."

¹³ Madde 134/1: "Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayımlar yapmak amacıyla; Atatürk'ün manevî himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Cumhurbaşkanının (21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunun değişikliğinden önce 'Başbakanın') görevlendireceği bakana bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzelkişiliğine sahip "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" kurulur."

Sonuç

Bu çalışmada kurucu baba kavramsallaştırması çerçevesinde Mustafa Kemal'in kurucu baba olarak görülüp görülemeyeceği sorusuna yanıt aranmıştır. Bu minvalde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Kurucu baba kavramının şef, lider, ulusal kahraman ve önder gibi kavramlardan; müstesna şahsiyet özellikleriyle; getirdiği sistemin kapsamlı, köklü bir değişim ve yenilik sunmasıyla, yeni bir toplumsal sözleşme ihdas etmesiyle; tüm bunların kurucu babanın ömrünü aşip sonraki nesillere mirasa kalmasıyla farklılaştığı iddia edilmiştir.
- Kurucu baba kavramının belli bir tarihselliğe sahip olduğu, ilkel toplumlardan tevarüs eden “atalar kültü” kavramından türetilebileceği; Antik Roma döneminde kurumsallaştığı ve modern dönem cumhuriyetlerinin inşasında çağdaş formuna ulaştığı iddia edilmiştir. Buradan hareketle farklı dönem ve örneklerde şu ölçütlerin ortak olduğu tespit edilmiştir: Kurucu babanın kişilik özellikleri, Kurucu babanın inşa ettiği siyasal rejimin yapısı, Kurucu babanın mirası.
- M.Kemal'in Cumhuriyet ve Türk toplumu açısından bu ölçütleri karşılayan bir siyasal ve toplumsal figür olduğu; Atatürk'ün hem kişilik özellikleri ile hem de hukuki, politik ve toplumsal alandaki reformları ve mirasıyla kurucu baba hüviyetine sahip olduğu öne sürülmüştür.

Kaynakça

(1987). *Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları*. Ankara: TBMM Basımevi.

(2020). *Gilgamiş Destanı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

“Atatürk” Soyadı veya Türevlerinin Başkaları Tarafından Kullanılmasının Yasaklanması Hakkında Kanun, No. 2622, 12/17/1934. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2888.pdf>

1924 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>

1961 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>

1999 tarihli Venezuela Anayasası (Resmi Fransızca çeviri), Venezuela Cumhuriyeti RG no. 36860, 30/12/1999, <https://mjp.univ-perp.fr/constit/ve1999.pdf>

Akçura, Y. (1981). *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı yay.

Anderson, B. (2002). *L'imaginaire national: Réflexions sur l'origine et l'essor du nationalisme*. çev. Pierre-Emmanuel Dauzat, Paris: La Découverte.

Asadi, T. (2015). En Route to the US Constitution Founding Fathers and Lockean Philosophy. *Historia Constitucional*, 16, 407-420.

Atatürk, K. (1960). *Nutuk, Cilt I (1919-1920)*. İstanbul: Maarif Basımevi.

Atatürk, K. (1960). *Nutuk, Cilt II (1920-1927)*. İstanbul: Maarif Basımevi.

Atatürk'e Karşı İşlenen Suçlar Hakkında Kanun, No. 5816, 31/7/1951, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5816.pdf>.

Atay, F. R. (1998). *Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir?, Atatürk Ne İdi?*. İstanbul: Bateş yay.

Avrupa Konseyi (2023). Pères fondateurs. <https://www.coe.int/fr/web/about-us/founding-fathers>.

Baumont, S. (2007). De la VIe République et de la numérologie républicaine. H. Roussillon (ed.). *Demain, La Sixième République?* içinde (179-187). Toulouse: Presses de l'Université Toulouse Capitole.

Benoist, S. (2001). Le prince en sa ville : conditor, pater patriae et divi filius. N. Belayche (ed.). *Rome, les Césars et la ville: Aux deux premiers siècles de notre ère.* içinde (23-49). Rennes: Presses universitaires de Rennes.

Buchanan, M. C. (2016). *The Father Of His Country, Being A Brief Study Of The Intersection Of Fatherhood And The Rhetoric Of State Power in The Late Republic And Early Principate Of Rome.* (Yayınlanmamış Master Tezi) British Columbia Üniversitesi.

Campbell, J. (2023). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, İstanbul: İthaki.

Cohen, A. (2007). Le « père de l'Europe » : La construction sociale d'un récit des origines. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 166-7, 14-29.

Constitution Facts (2023). Learn About the United States (U.S.) Founding Fathers & More, www.constitutionfacts.com.

Constitutional Rights Foundation (2012). Simon Bolivar: Thinker, Liberator, Reformer. *Bill of Rights in Action*, 27(3). <https://www.crf-usa.org/images/pdf/simonboliver.pdf>

Demirci, K. (2021). *Dinler Tarihinin Meseleleri*. İstanbul: İnsan.

Demircioğlu, H. (2015). *Roma Tarihi: Cumhuriyet*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Dericquebourg, R. (2007). Max Weber et les charismes spécifiques. *Archives de sciences sociales des religions*, 137, 21-41.

Dunning S. B. (2017). Saeculum. *Oxford Classical Dictionary*, <https://oxfordre.com/classics>

Eliade, M. (2020). *Mitlerin Özellikleri*, İstanbul: Alfa.

Erdem, D. F (2016). Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938), Murat Akçakaya (ed.). *Türk-İslam Tarihinde Yönetim Bilgeleri*. içinde (503-564). Ankara: Gazi Kitabevi.

Erhat, A. (2023). *Osmanlı münevverinden Türk aydınına*. İstanbul: Türkiye İş Bankası yay.

Eroğlu, H. (1988). Atatürk ve Devletçilik. *Bellekten*. 52 (204), 833-848.

Eroğlu, H. (1992). *Atatürk ve milliyetçilik*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Feyzioğlu, T. (1987). *Atatürk ve milliyetçilik*. Ankara: TTK yay.

Freehling, W. W. (1972). The Founding Fathers and Slavery. *American Historical Review*, 77(1), 81-93.

Freud, S. (2002). *Totem ve Tabu*, İstanbul: Sosyal.

Genç, R. (2005). *Türkiye'yi laikleştiren yasalar, 3 Mart 1924 tarihli meclis müzakereleri ve kararları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Gömeç, S. (2009). The Identity of Oguz Kagan, the Oguz in the History and the Epics of Oguz Kagan. *Journal of Turkish Studies*, 4, 133-145.

Gözler, K. (2008). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin.

Hamilton, A.; Jay, J.; Madison, J. (2020). *Federalist Papers*, Ankara: Platanus.

İnalçık, H. (1998). Şeriat ve Kanun, Din ve Devlet. *İslamiyat*, 1(4), 135-142.

İnalçık, H. (1999). Türk Devletleri'nde Sivil Kanun Geleneği, *Türkiye Günlüğü*, 58, 5–11.

İnalçık, H. (2011). Le droit d'initiative du sultan et les lois de Fâtiḥ (Mehmed II) », *Cahiers balkaniques*, 38/39, <http://ceb.revues.org/8>

Jaschke, G. (1972). *Yeni Türkiye'de İslamlık*. Ankara: Bilgi.

Jaume, L. (2016). La laïcité selon Jules Ferry. *Commentaire*, 155, 591-597.

Jevakhoff, A. (1989). Le kémalisme, cinquante ans après. *CEMOTI*, 8, 119-132.

Jevakhoff, A. (2021). *Kemal Atatürk: Père Fondateur de la Turquie*, Paris: Tallandier.

Karababa, İ.  . (2017). Setting the Stage for the Authority of the Roman Emperor: The Family Metaphor in the Aedicular Facades of Asia Minor. *METU Journal of Faculty of Architecture*, 34:1, 43-62.

Karal, E. Z. (1984). Les principes du k malisme. Ali Kazancıgil ve Ergun  zbudun (ed.). *Atatürk: fondateur de la Turquie moderne*. içinde (15-35). Paris: Masson.

Kemal  nadlı Cumhuriyeti'ne verilecek soyadına ilişkin kanun, No. 2587, 24/11/1934. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2865.pdf>

Kinross, P. (1964). *Atatürk: A Biography of Mustafa Kemal, Father of Modern Turkey*. New York: William Morrow and Company.

Kinross, P. (1965). *Atatürk: The Rebirth of a Nation*. Londra: Weidenfeld and Nicolson.

Kollektif (2019). *Anıtkabir: Bir Veda Bir Başlangıç*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları

Kramer, S.N. (2022). *Sümerler: Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*, İstanbul: Alfa.

Lassen, E. M. (1991). The Use of the Father Image in Imperial Propaganda and I Corinthians 4: 14-21. *Tyndale Bulletin*, 42, 127-136.

Levy-Bruhl, L. (2018). *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*, Ankara: Doğu Batı.

Mango, A. (1995). Alexandre Jevakhoff Kemal Atatürk : Les chemins de l'Occident. *CEMOTI*, 20, 415-418.

Mardin, Ş. (1991). The just and the unjust. *Daedalus*, 120(3), 113-129.

Mauss, M. (2022). *Sosyoloji ve Antropoloji*, Ankara: Doğu Batı.

Mélia, J. (1929). *Mustapha-Kémal ou la rénovation de la Turquie*. Paris : Bibliothèque-Charpentier.

Memel-Fotê, H. (1991). Des ancêtres fondateurs aux Pères de la nation. Introduction à une anthropologie de la démocratie. *Cahiers d'études africaines*, 31(123), 263-285.

Meri, T. (2021). *La mutation inachevée des millets à la nation : Le communautarisme ottoman supplanté par la logique séculière et unitaire de la République de Turquie*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Université de Grenoble-Alpes.

Moji, P. M. (2013). Réécriture d'un genre : L'autobiographie politique des « Pères de la Nation » et L'Ex-père de la nation (1987) d'Aminata Sow Fall. *Cahiers d'études africaines*, 43, 112-133.

Morris, B. R. (1973). *Seven Who Shaped Our Destiny: The Founding Fathers as Revolutionaries*. New York: Harper & Row.

Paul, H. (2014). *The Myths That Made America. An Introduction to American Studies*. Bielefeld: Transcript-Verlag.

Roberts, C. (2003). *Founding Mothers: The Women Who Raised Our Nation*. New York: HarperCollins.

Rosanvallon, P. (2013). Renan, père fondateur de la République ? », *La lettre du Collège de France*, 35, <http://journals.openedition.org/lettre-cdf/2377>.

Singer, A. (1987). Why did the Founding Fathers Write the Constitution of the United States?. *OAH Magazine of History*, 2(4), 25-32.

Stevenson, T. (2009). Acceptance of the Title Pater Patriae in 2 BC. *Antichthon*, 43, 97-108.

Toprak, Z. (2020). *Atatürk: Kurucu felsefenin evrimi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Torrey, E.F. (2018). *Beynin Evrimi ve Tanrıların Ortaya Çıkışı: İlk İnsanlar ve Dinlerin Kökenleri*, İstanbul: Paloma.

Ubicini, J-H-A. ve Courteille, de P. (1876). *Etat présent de l'Empire ottoman*. Paris.

Winock, M. (1992). Les pères de l'IIIe République. *L'Histoire*, 155, <https://www.lhistoire.fr/les-p%C3%A8res-de-la-iii-e-r%C3%A9publique>

Yavuz, B. (1996). Fransız Gözüyle Atatürk Devrimi Üzerine Genel Değerlendirmeler. *Belleten*, 60 (228), 443-464.

Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A modern History*, Londra-New York: I. B. Tauris.

Extended Summary

The founding father can be described as the founders or creators of an institutional structure, movement, doctrine, or scientific field such as Thomas Jefferson, Thomas Aquinas, Martin Luther King, or Karl Marx. In the political science literature, the concept in a narrow sense, refers to a historical political figure who is associated with the independence of a nation. In a broad sense, it generally describes significant historical figures at the national level playing an outstanding role in the establishment of a political regime; hence, is called or referred as the ‘father of the nation’ or ‘father of the country’.

In political science literature, the ‘founding father’ is identified with an abstract and continuous modern entity such as a state, nation, or homeland as well as political leadership. This identification symbolizes a founding moment and the transfer of the establishment to the next generations. This transfer guarantees the longevity of the institutional entity of the new order. Thus, it is necessary to consider both the creation and protection role of the Founding Father together. This element distinguishes the characterization of a founding father from political leadership, which is the continuous functioning of a political regime. It also distinguishes him from the title of national hero, who can be defined as another historical figure that has a common feature in the national collective consciousness. Beyond that, it describes the personalities who shape the national consciousness and become national symbolic figures with their ideas, actions, and image. Despite being a product of the modern period, the concept can be traced back to the anthropological “ancestral cult” or to the “pater patriae” institution in Roman Empire.

In this context, this study tries to understand the relationship between the Republic of Turkey and the figure of Mustafa Kemal within the framework of the concept of the founding father. The main question of the study can be summarized as whether Mustafa Kemal can be seen as a founding father figure for the Turkish Republic.

The study consists of two parts: The first part aims to establish the conceptual framework where the concept is used ambiguously in reference to historical national figures in the literature; yet, it differs from the leader, national hero, and similar ones. In the literature, different features of an era as can be seen in the tradition of numbering the Republics describe the establishment of different political regimes in France. In addition, the emphasis on the founding father draws attention to the continuity of the concept in African countries that gained their independence in the second half of the 20th century and in the example of the European Union. In current

literature, the concept of the founding father is frequently used for historical figures. This leads to ambiguity and conceptual confusion. The aim of the first part of the study is to make a generally accepted definition of the Founding father and to remove the current ambiguity and confusion as much as possible by determining the criteria specific to this definition.

In this way, the genealogy of the concept will be examined, and the characteristics of its content will be defined. In the study, the concept of the founding father will be discussed in terms of the founding personality, the established political regime, and the inheritance of this regime by the next generations.

In the second part of the study, based on this conceptualization, an answer will be sought to the question of whether Mustafa Kemal can be qualified as the founding father in terms of the Turkish Revolution and the construction of the republican regime. Within this context, Mustafa Kemal's biography and concrete reform practices will be examined with their economic, political, and social aspects. It is important for a founding father figure to be the pioneer of institutional innovation as much as personal traits. What is being built is not just a narrow political regime but the establishment of a new political society. In this respect, the constitution, which is a social contract in the Rousseauian sense, and the laws, which are the manifestation of the general will, are other sources for concrete practices as such. In addition, the main determining feature for the characterization of the Founding Father is to define and determine the social and political order inherited from him. Following these criteria, the main claim of this study is that Mustafa Kemal had the identity of a founding father both with his personal traits and with his reforms in the economic, political, and social fields.